

мадськості у сфері державного управління. *Науковий вісник Херсонського держ. ун-ту*. 2014. Вип. 5-2. Т. 4. Ч. 2. С. 66–69.

3. Наливайко Л.Р., Орешкова А.Ф. Громадський контроль в умовах сучасних євро-інтеграційних процесів. *Науковий вісник Дніпропетровського держ. ун-ту внутр. справ*. 2015. № 3. С. 47–53.

4. Про публічні закупівлі: Закон України від 25 грудня 2015 р. № 922-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 9. Ст. 89.

5. Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні: Указ Президента України від 26.02.2016 № 68/2016. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/68/2016>.

6. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.

7. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4572-17/ed20170719>

8. Костенко О.М. Адміністративно-правовий статус суб'єктів публічних закупівель в Україні. *Науковий вісник Запорізького нац. ун-ту. Серія «Юридичні науки»*. 2017. № 3. С. 98–105.

9. Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» та деяких інших законів України щодо здійснення моніторингу закупівель: Закон України від 21.12.2017 № 2265-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2265-19>

10. Дуброва Я. Моніторинг публічних закупівель: погляд замовника. URL: <https://www.budgetnyk.com.ua/article/131-montoring-publchnih-zakupvel-poglyad-zamovnika>

Кульпанов Микола Миколайович,

викладач циклу

тактико-спеціальної підготовки

Криворізького факультету

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗШУКУ БЕЗВІСТИ ЗНИКЛИХ ОСІБ

Проблема зниклих безвісти у зоні конфлікту залишається гострою. Родичі та друзі зниклих безвісти страждають від стресу, спричиненого постійною невизначеністю щодо долі та місцезнаходження дорогих їм людей. Комітет ООН із прав людини вважає, що такі муки і стрес можуть бути порівняними до жорстокого поводження [13]. Згідно з міжнародним гуманітарним правом, яке має обов'язкову силу для Збройних Сил України і озброєних груп, необхідно вжити всіх можливих заходів для розшуку осіб, зниклих безвісти в результаті збройного конфлікту, і надати членам їхніх сімей усю наявну інформацію про їхню долю [14].

Національна поліція та СБУ повідомили, що у зв'язку з конфліктом зникло відповідно 741 та 774 особи. У грудні 2015 р. представниця України у підгрупі з гуманітарних питань Тристоронньої контактної групи заявила, що Міжнародному Комітетові Червоного Хреста (МКЧХ) передано список з 762 осіб, зниклих безвісти, у результаті чого встановлено місцезнаходження 63 з них. Це розходження у цифрах свідчить про те, що, можливо, має місце дуб-

лювання даних або що певні організації не оновили свої списки зниклих безвісти. Фактичну кількість зниклих безвісти встановити складно. «Омбудсмен» «Донецької народної республіки» заявила, що станом на 12 лютого 2016 р. зареєстровано 420 зниклих безвісти. Крім того, не ясно, чи зіставлені дані, наявні в Уряді, з даними озброєних груп.

Деякі з тих, хто вважається зниклими безвісти, можливо, загинули, а їхні останки не ідентифіковано, враховуючи, наприклад, що наразі ще не проведено ідентифікацію близько 1000 тіл, які знаходяться у моргах на території, підконтрольній Урядові. Решта неідентифікованих тіл зберігається у моргах на територіях, підконтрольних озброєним групам. Крім того, пошук та ідентифікація останків у районах, де мали місце бойові дії, особливо в Луганській області, і далі залишається складною задачею.

УВКПЛ вважає, що деякі з тих людей, які вважаються зниклими безвісти, можливо, живі й знаходяться або на територіях, підконтрольних озброєним групам, де вони, можливо, утримуються в «офіційних» або невизнаних місцях тримання під вартою, або на території, підконтрольній Урядові, де їх тримають під вартою таємно або без зв'язку із зовнішнім світом.

УВКПЛ помітило високий рівень бездіяльності правоохоронних відомств у розслідуванні справ осіб, котрі, за твердженнями, зникли безвісти у зоні конфлікту. Пошук зниклих безвісти вимагає тісної координації дій між відповідними урядовими органами, зокрема Міністерством внутрішніх справ, СБУ та Міністерством оборони, а також наявності спеціального механізму для отримання заяв від родичів зниклих безвісти і забезпечення зв'язку між Урядом та озброєними групами.

Важливо також, щоб Уряд залучив до цієї роботи ініціативи громадянського суспільства. Координація з відповідними суб'єктами, зокрема з незалежними організаціями, як-от МКЧХ, на територіях, підконтрольних озброєним групам, має важливе значення, особливо для збирання та ідентифікації останків, а також для обміну ДНК та іншими даними.

Брак прозорої інформації про долю та місцеперебування осіб, які зникли або безвісти відсутні, та нездатність знайти системне рішення цієї проблеми негативно впливає на зусилля по відновленню миру. Вияснення долі зниклих безвісти повинно бути в центрі будь-яких мирних переговорів.

Аналіз статистичних даних показує, що сьогодні є доволі розповсюдженими факти безвісного зникнення людей, значна частина яких має кримінальний характер. Так, тільки за перше півріччя 2015 р. 10 718 відкритих кримінальних проваджень за вказаними фактами перебувало в органах досудового розслідування. Уважаємо необхідним зазначити, що окрему категорію безвісти зниклих осіб у нашій державі, зважаючи на те що на сході країни досі відбувається збройний конфлікт, становлять військовослужбовці та інші громадяни, які постраждали під час проведення антитерористичної операції.

Після прийняття у 2012 р. Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), а також відомчих нормативно-правових актів було суттєво змінено порядок розгляду заяв і повідомлень про безвісне зникнення громадян. З огляду на вищезазначене існує актуальність наукового аналізу

законодавчих новел, а також тих проблемних питань, що виникають під час правозастосовної практики. Серед інших питань, які потребують глибокого наукового осмислення, не менш значущим є вивчення ситуаційного підходу в розслідуванні таких злочинів. Практична цінність ситуаційного підходу до розслідування злочинів у тому, що під час його застосування слідчий зіставляє конкретну слідчу ситуацію з описаною в методиці розслідування, щоб установити ступінь її типовості або, навпаки, нестандартності й обрати відповідний алгоритм заходів для ефективного розслідування злочинів, пов'язаних із безвісним зникненням особи.

До внесення відомостей про подію до Єдиного реєстру досудових розслідувань типовими є ситуації за таких умов:

1. До органів внутрішніх справ надійшла заява про безвісне зникнення особи і ще на етапі здійснення перевірних дій виявлено сліди, речові докази, маються свідки, що вказують про те, що стосовно зниклої особи вчинено кримінальне правопорушення.

2. Отримана заява про безвісне зникнення особи, але на етапі здійснення перевірних дій щодо вказаного в заяві факту зникнення особи не встановлено обставин, які достеменно свідчили б про вчинене кримінальне правопорушення.

3. Факт зникнення особи (та її ймовірне вбивство) був установлений правоохоронними органами, зокрема, під час здійснення їхніми працівниками оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД). Як правило, у такій ситуації в розпорядженні слідчого є матеріали ОРД, інформації, що міститься в цих матеріалах, виявляється достатньо щоб розпочати по вказаному факту кримінальне провадження.

За всіх указаних типових ситуацій перевіряються такі основні версії про можливі причини й обставини зникнення людини.

Перша версія: «зникла особа стала жертвою злочину» (убивства, викрадення або позбавлення волі, торгівлі людьми тощо).

Друга версія: «зникнення людини не має кримінального характеру». Вона складається з більш конкретних версій: зникла особа жива, але з тих чи інших причин не бажає виявляти своє місцезнаходження; зникла особа затримана за вчинення кримінального правопорушення; зникла особа стала жертвою нещасного випадку, у результаті якого вона загинула; зникла особа вчинила самогубство; безвісна відсутність особи пов'язана з її ненасильницькою смертю від віку або в результаті хронічного захворювання, переохолодження тощо; зникнення людини пов'язане з її госпіталізацією (особа знаходиться в тяжкому стані й не може повідомити близьких про своє місцезнаходження); у випадку зникнення дитини, окрім вищезгаданого, також припускається, що вона пішла з дому після сварки в сім'ї та не бажає говорити, де вона, заблукала, загубилася, не змогла вчасно повідомити рідним про своє місцезнаходження (розрядився мобільний телефон) тощо.

Якою б не була правдоподібною основна версія, завжди доречним є висунення контрверсій.

Стосовно кожної версії слідчий будує уявну модель події, зіставляє з

нею наявну слідову картину. З цією метою насамперед проводиться огляд останнього місця проживання (перебування) особи. Цей вид огляду може бути проведений ще до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ч. 3 ст. 214 КПК України). Така невідкладність проведення цієї слідчої (розшукової) дії пояснюється тим, що саме своєчасне її проведення дає змогу виявити й зафіксувати сліди, матеріальні об'єкти та інші речові докази, які мають стосунок до зазначеної події, можуть сприяти встановленню місцезнаходження зниклих осіб або їх ідентифікації з невпізнаними трупами. Проведення огляду має відповідати процесуальним вимогам, що містяться у ст. 237 КПК України, а також застосуванню відповідних тактичних прийомів, розроблених криміналістикою.

На необхідність висунення версії **«зникла особа стала жертвою злочину»** можуть указувати такі ситуаційні ознаки: відсутність у зниклої особи, на думку родичів і близьких осіб, планів щодо раптового від'їзду (уходу); наявність за місцем проживання особистих речей (наприклад, змінної білизни, теплих речей, якщо зникнення відбулося в зимовий період часу); документів, без яких зниклий не може обходитися в іншому місці; наявність ліків, які зниклий безвісти вживає щодня; виявлення в помешканні зниклого (у місці його останнього перебування) або в транспортному засобі, що належить зниклий безвісти особі (його службовому автомобілі), слідів крові; установлення наявності неприязних стосунків у сім'ї, із сусідами чи іншими особами; отримання інформації про факти погроз на адресу зниклого; малолітній вік потерпілого; відсутність захворювань, що можуть слугувати причиною раптової смерті, втрати пам'яті, нездатності орієнтуватись у часі та просторі; зникнення з автотранспортом або значною сумою грошей, коштовностями; наявність у зниклого злочинних зв'язків; неправдоподібність і суперечності в заяві про зникнення, суттєві розбіжності в показах сусідів, свідків, заявника про обставини, що передували зникненню; виявлення підстав для підозри в зацікавленості визначених осіб у смерті зниклого.

Першочерговим питанням, на яке повинен слідчий знайти відповідь, перевіряючи вказані версії, є таке: чи міг зниклий виїхати з місця останнього (постійного) перебування за власним бажанням, а також з'ясування інформації щодо часу, місця та обставин безвісного зникнення особи; можливих причин зникнення, стану здоров'я. Із цією метою одержуються пояснення передусім від особи, котра заявила про зникнення члена своєї сім'ї або знайомого, а також від сусідів, друзів, знайомих по роботі чи навчанню безвісно зниклої особи. Залежно від відомих обставин, у конкретному кримінальному провадженні може бути необхідність опитування й інших осіб. У тому випадку, коли безвісно зниклою є дитина-вихованець спеціальних шкіл, будинків-інтернатів та інших спеціалізованих установ, обов'язково повинні бути опитані працівники цих установ, якими здійснювався контроль за поведінкою та вихованням дитини. Це, зокрема, керівник цієї установи, вихователі. Опитуються також діти серед оточення безвісно зниклої дитини [10, с. 18].

Важливим є своєчасне зібрання відповідних довідок із РАЦСів, моргів, лікарень; соціально-педагогічних характеристик за місцем проживання, на-

вчання, роботи тощо.

Зауважимо, що на сьогодні, якщо протягом 24 годин після подання заяви про безвісне зникнення людини перевірними заходами органам внутрішніх справ України (Національній поліції) не вдалося встановити місцезнаходження зниклої безвісти особи, відомості про цю подію вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Факт зникнення людини попередньо кваліфікується як умисне вбивство за ст. 115 КК України, а також робиться додаткова позначка – «безвісне зникнення». Перекваліфікація події має місце тоді, коли в ході досудового розслідування буде встановлено про вчинення іншого злочину.

Після внесення відомостей про подію до Єдиного реєстру досудових розслідувань найбільш розповсюдженими й такими, що можна вважати типовими, є такі:

1. Ситуація, коли до факту зникнення особи причетним є сам заявник або інші близькі особи (родичі, друзі) зниклої безвісти особи.

2. Стосовно зниклої безвісти особи (яка входила до складу організованої злочинної групи) учинено вбивство членами злочинного угруповання у процесі їхнього протистояння.

3. Зниклу безвісти особу вбито у зв'язку з її професійною діяльністю.

4. Зниклий безвісти став жертвою злочину під час перебування на території проведення Антитерористичної операції на сході України.

5. Зниклу особу було вбито з метою укриття іншого злочину (наприклад, зґвалтування).

У свою чергу, підкреслимо, що менш розповсюдженими є випадки, коли стосовно зниклої особи було вчинено вбивство сторонньою особою. Такі ситуації є атиповими (нестандартними) для такої категорії кримінальних проваджень. Крім цього, варто враховувати той факт, що певний відсоток заяв і повідомлень про безвісне зникнення особи взагалі не має кримінального характеру.

Залежно від обставин зникнення особи, типовими є такі слідчі ситуації:

- 1) потерпілий пішов із будинку й не повернувся;
- 2) потерпілий виїхав у відрядження (на заробіток) і не повернувся;
- 3) потерпілий пішов (поїхав) до родичів, друзів, знайомих і не повернувся;
- 4) потерпілий разом з іншими особами залишив місце перебування й не повернувся;
- 5) потерпілий зник на шляху слідування;
- 6) потерпілий виїхав із будинку, прибув за місцем призначення, але додому не повернувся;
- 7) потерпілий – дитина – вийшов у двір і не повернувся [11, с. 17–18];
- 8) потерпілий – військовослужбовець або цивільна особа, яка перебуваючи в зоні проведення Антитерористичної операції на сході України, загинула або потрапила в полон.

Особливістю, що поєднує вказані слідчі ситуації, є те, що в них переважає неочевидний характер убивства, особа жертви відома, відсутня інформа-

ція про особу злочинця.

Після внесення відомостей про подію до Єдиного реєстру досудових розслідувань необхідним є проведення нижчеподаного алгоритму заходів, спрямованих на з'ясування обставин і можливих причин зникнення, установлення місцезнаходження зниклої безвісті живої особи (або її трупа), розкриття злочину по вказаному факту.

Обов'язково потрібно встановити, чи був в особи мобільний телефон, якщо так, то його номер та ІМЕІ абонента; контакти зниклої особи в соціальних мережах Інтернет. Це дасть змогу згодом використати можливості операторів мобільного зв'язку та комп'ютерної мережі Інтернет і отримати дані, які можуть сприяти з'ясуванню обставин зникнення особи або встановленню її місцезнаходження. З'ясовується наявність в особи електронної платіжної картки: її вид, банківська установа, у якій відкрито рахунок, наявність коштів на рахунку, коло осіб, яким відомий Ріп-код.

Для розробки та надсилання орієнтувань і розшукових завдань варто отримати від заявника, близьких родичів чи знайомих фото зниклої особи; скласти опис зовнішніх ознак, особливих прикмет, речей і її одягу на день зникнення.

Інформувати й залучити в установленому порядку особовий склад органів внутрішніх справ (Національної поліції) до проведення заходів з розшуку безвісно зниклої особи.

Використовувати бази даних оперативних обліків органів внутрішніх справ (Національної поліції).

Інформувати громадськість і засоби масової інформації про безвісне зникнення особи.

З'ясовувати факт знаходження зниклого в родичів чи знайомих; у лікарнях; моргах, спеціальних установах міліції; слідчих ізоляторах тощо.

Проводити оперативно-розшукові заходи. Зауважимо, що з цією метою заводиться оперативно-розшукова справа, у межах якої й проводиться ОРД підрозділами карного розшуку органів внутрішніх справ, пов'язана з установленням місцезнаходження безвісно відсутньої особи та обставин її зникнення.

Проводити державний розшук безвісно зниклих осіб. Якщо є підстави вважати, що внаслідок цього може бути завдано шкоди інтересам держави, розшук здійснюється оперативними підрозділами Служби безпеки України: Департаментом контррозвідки, Департаментом контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки, Департаментом захисту національної державності, Головним управлінням по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, Головним управлінням контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері економічної безпеки й регіональними органами Служби безпеки України.

За необхідності провести повторний огляд за місцем проживання, навчання чи останнього місця перебування зниклої особи з ретельним виявленням і фіксацією слідів, матеріальних об'єктів та інших речових доказів.

Проводити низку інших слідчих (розшукових) і негласних слідчих (роз-

шукових) дій: допитів, обшуків, різноманітних експертиз, залежно від обставин конкретного кримінального провадження.

Насамкінець зупинимось на тому, що на сьогодні суттєвою проблемою є ідентифікація тіл загиблих у зоні проведення антитерористичної операції. Дуже часто її вирішення стає можливим лише завдяки проведенню молекулярно-генетичної експертизи. За повідомленням Радника Президента України з гуманітарних питань О. Богомолець, станом на 08 вересня 2015 р. на проведення експертиз цього виду надійшло 1 671 фрагмент тіл загиблих. Виділені з них ДНК-профілі засвідчили належність цих фрагментів 758 особам, із яких завдяки ДНК-аналізу вдалося ідентифікувати 418 осіб, котрі зникли безвісти в зоні проведення АТО [12].

Підсумовуючи, зазначимо, що сутність ситуаційного підходу розслідування злочинів передбачає визначення типових ситуацій на основі узагальнення безлічі кримінальних проваджень по певному виду злочинів і формування рекомендацій щодо висунення версій, організації, планування та здійснення комплексу оперативно-розшукових заходів, негласних слідчих (розшукових) дій, слідчих (розшукових) дій з метою перевірки висунутих версій безвісного зникнення особи. У статті було описано кілька класифікаційних підстав для поділу типових ситуацій на види по досліджуваній категорії злочинів, висвітлено основні заходи для їхнього вирішення. Водночас проблема є багатоаспектною й потребує подальшого дослідження.

1. Веліканов С.В. Класифікація слідчих ситуацій в криміналістичній методиці : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / С.В. Веліканов.-Х., 2002. -218 с.

2. Весельський В.К. Слідча ситуація як категорія криміналістичної тактики / В.К. Весельський // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — 2011. — № 25. - С. 193-199.

3. Горбачевський В.Я. Слідчі ситуації початкового етапу розслідування умисних вбивств / В.Я. Горбачевський // Актуальні проблеми досудового розслідування : зб. тез доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. - К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015,- С. 28—32.

4. Дубовой А.П. Типичные следственные ситуации и криминалистическая характеристика в методике расследования краж с проникновением в жилище : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09/ А.П. Дубовой. - К., 1986.-21 с.

5. Когутич І.І. Типові ситуації початкового етапу розслідування вбивств та обумовлені ними алгоритми слідчого / І.І. Когутич // Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». -2013. -Вип. 1.-С. 233-247.

6. Веліканов С.В. Ситуаційний підхід у методиці розслідування злочинів / С.В. Веліканов // Проблеми законності. - 2008. - Вип. 96. -С. 173-179.

7. Возгрин И.А. Криминалистические характеристики преступлений и следственные ситуации в системе частных методик расследования / И.А. Возгрин // Следственная ситуация : сб. науч. тр. - М., 1985. - 80 с.

8. Матусовський Г.А. Ситуаційний підхід до розслідування злочинів / Г.А. Матусовський // Криміналістика : [підручник]. - Х. : Право, 1998. - С. 167-368.

9. Мудьюгин Г.Н. Расследование убийств по делам, возбуждаемым в связи с исчезновением потерпевшего / Г.Н. Мудьюгин. - М. : Все- союзн. ин-т по изучению причин и разраб. мер предупред. преступности, 1967. — 138 с.

10. Іщенко А.В. Криміналістичне забезпечення розшуку безвісно відсутніх осіб : [посібник] / А.В. Іщенко, А.С. Шевченко ; за заг. ред. І.П. Красюка. - К. : РВВ МВС України, 2005. - 146 с.

11. Булулуков О.Ю. Методика расследования убийств при отсутствии трупа : авто-реф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / О.Ю. Булулуков ; НЮАУ - Х., 1997. - 18 с.
12. ДНК-експертиза допомогла впізнати тіла 418 загиблих в АТО // Українська Правда. -2015.-08 вересня. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua>.
13. Див., наприклад, Комітет із прав людини, справа «Кінтерос проти Уругваю» (Quinteros v. Uruguay), п. 14.
14. Стаття 8 Додаткового протоколу II до чотирьох Женевських конвенцій; Хенкертс, Досвальд-Бек, Звичаєве міжнародне гуманітарне право, т. I, норма 115.

Мороз Юлія Григорівна,
викладач кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У СПРАВАХ СТОСОВНО ГЕНДЕРНОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ

Досягнення та утвердження гендерної рівності є одним з пріоритетних напрямків діяльності кожної сучасної демократичної держави та міжнародного співтовариства, а також однією з найбільш актуальних проблем сучасності та розглядається як центральна у справі захисту прав людини, функціонування демократії, утвердження верховенства права та економічного зростання і сталого розвитку [1].

В ході огляду практики Європейського суду з прав людини можна виокремити декілька груп справ, пов'язаних з гендерною дискримінацією.

Перша група справ стосується питань, пов'язаних зі сферою сімейного права («Унал Текелі проти Туреччини» (Unal Tekeli v. Turkey) 2004 р., «Вагнер и J.M.W.L. проти Люксембургу» (Wagner and J.M.W.L. v. Luxembourg) 2007 р. та ін.). У справі Unal Tekeli v. Turkey заявницею було оскаржено положення турецького законодавства, згідно з яким жінка не мала права зберегти своє дівоче прізвище після одруження. Відповідно до національного законодавства Туреччини, незалежно від рішення подружжя, дружина зобов'язана взяти прізвище чоловіка або взяти подвійне. Суд констатував у цій справі дискримінацію за ознакою статі, а саме, порушення ст. 14 Конвенції (заборона дискримінації) у поєднанні зі ст. 8 (право на повагу до приватного та сімейного життя), тому що вищезазначеним законом не передбачено зобов'язання змінювати прізвище чоловікам [2]. У справі Wagner and J.M.W.L. v. Luxembourg заявницею, громадянкою Люксембургу, було всиновлено дівчинку відповідно до національного законодавства Перу. Однак суд Люксембургу відмовився визнати це рішення, аргументуючи це тим, що заявниця була незаміжною жінкою, хоча незадовго до цього аналогічні рішення визнавалися на законодавчому рівні. Після розгляду справи Європейським судом було встановлено порушення ст. 14 Конвенції (заборона дискримінації) у поєднанні зі ст. 8 (право на повагу до приватного та сімейного життя) через невизнання національним судом сімейних зв'язків, встановлених судовим